

मनीषा (ऊर्जा) म्हैसकर

**माझ्या आयुष्यातल्या
मला शुभंकर वा
भयंकर वाटणाऱ्यांसोबत
माझी अशीच अल्केमिस्ट्री
जुळून जाते. तीच
अल्केमिस्ट्री मी
लोकप्रभाव्या वाचकांसाठी
आणतोय. या
अल्केमिस्ट्रीत जी माणसं
तुम्हाला भेटील त्यांनी
माझ्या आयुष्यावर प्रयोग
केलेत. मीही त्यांव्या
आयुष्यावर प्रयोग
केलेत. पण आम्ही
नेहमीच एकमेकाना
भेटलोय असं नाही.**

राजू पठलेकर

एके दिवशी मी हिरा-पन्हा मार्केटमध्ये (पहिल्यांदाच) खाऊन वेगवेगळ्या प्रकारची इलेक्ट्रॉनिक गॅजेट्स पाहात होतो. शनिवारचा दिवस होता. एवढ्यात माझ्या मोबाइलवर माहिती आणि जनसंपर्क महासंचालनाल्यातून फोन होता. महाराष्ट्र राज्य शासनातके मुलाखत घेण्यासाठी किंवा तत्संबंधी कार्यक्रमांचे प्रतिनिधीत्व करण्यासाठी एक अर्ज लिखित स्वरूपात द्यावा लागतो. (मग तुम्ही ओप्रा का असा!) महाराष्ट्र शासनाच्या रेडिओ आणि टेलिविजनवर ज्या कार्यक्रमांची सुरुवात होणार होती त्या संदर्भात मी त्या कार्यक्रमांमधून असं महासंचालिका मनीषा म्हैसकर यांना अपेक्षित होतं. माझ्यां आयुष्यात मी केलेला तो पहिला व शेवटचा अर्ज. मनीषाएवजी कुणीही मला अर्ज करायला लावू शकलेलं नाही. पैजेवर सांगतो, असा माझा अर्ज कुणी (दुसरा) आणून दाखवावा! बरं, या सगळ्यात त्यांचा काही आग्रह होता. माझा तर संपूर्ण आळसच होता. त्यांना शासनासाठी व्यावसायिक कुशलता असलेली माणसं शासकीय प्रवाहात आणायची होती. मला मंत्रालयाचं दार ओलांडलं की मनावर प्रचंड दडपण यायचं. निराशाजनक वाटायचं. तिथला तो इनर्शिया अंगावर यायचा.

मनीषा यांनी माझ्या अंगावर येणारा तो इनर्शिया घालवला. पण माहिती जनसंपर्क विभागाच्या महासंचालिका झाल्यावर माझी व त्यांची ओळख झाली असं नाही. त्यापूर्वी त्यांनी सांगली जिल्हात २००३ च्या दुष्काळात कलेक्टर म्हणून जी काम केली होती त्याची एक छोटीशी दखल म्हणून मी त्यांची मुलाखत घेतली होती. एक प्रशासकीय सेवेतील अधिकारी ठरवलं तर आणि इच्छाशक्तीच्या जोरावर गोष्टी किती प्रमाणात बदलू शकतो, याचं मनीषा एक उदाहरण आहे, असं मला तेव्हा वाटलं. मीडियामध्ये काम करत असताना मी हजारो लोकांना भेटलेलो आहे. त्यामुळे माझं अनेकांशी अनेक प्रकारचं नातं जुळलं. पण मैत्रीचं नातं फार थोड्या लोकांशी जुळतं. कारण मैत्री करताना माणसं पारखून घ्यावी लागतात. पारखून घ्यावी लागतात म्हणजे गुण-दोष या अर्थात नव्हे. कारण आपण आपल्या मित्रांना त्यांच्या गुणदोषांसंकट स्वीकारतो. मग आपल्यावर कसलं लेबल वगैरे लागेल हे बघत नाही. फक्त समोरून मित्रानेही तसंच वागावं अशी अपेक्षा असते. निदान मी असंच करतो. या अर्थात बोलायचं झालं तर मनीषा म्हैसकर या माझ्या एकदम सखखा मित्र आहेत. कुणीही स्त्री आपली मैत्रीण आहे असं

म्हणणं हे भाषिकदृष्ट्या एकदम सोपं आहे. पण मित्र हा शब्द अधिक व्यापक आहे. आयएएस अधिकारी म्हणून प्रशासकीय सेवेत १६ वर्षे काढल्यावर चेहऱ्यावर खडूसपणाचा भाव नसणाऱ्या व्यक्ती थोड्या आहेत. त्या व्यक्तींना आपण खडूस नाही याचाच कोण आनंद झालेला असतो. परंतु हा खडूसपणा नसतानाच चेतना आणि ऊर्जा टिकवणं आणि नवनवीन प्रयोग करत राहणं हे फार थोड्या अधिकाऱ्यांना साध्य होतं. मनीषा या त्यांच्यापैकी एक आहेत.

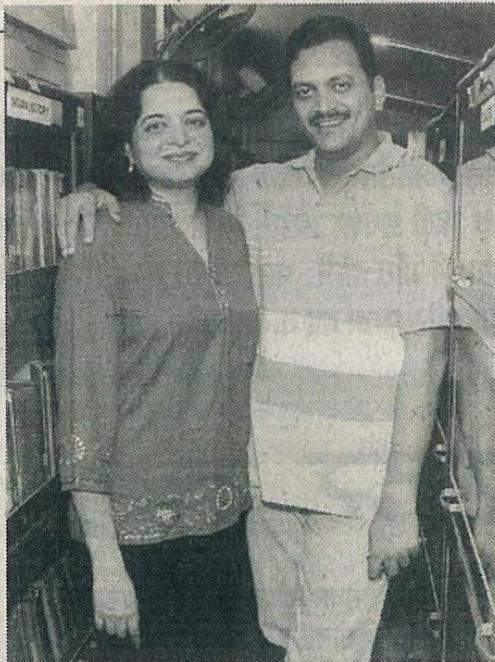
वास्तविक इनर्शिया हा ज्या व्यवस्थेचा स्थायी भाव आहे, त्या व्यवस्थेत मनीषांनी पूर्णपणे बनचुकं बनणं हे अगदी सहज शक्य होतं. शिवाय तार्किकी होतं. नागपुरातलं चौकोनी असं पाटणकरांचं कुटुंब. भाऊ आणि स्वतः मनीषा हुशार आणि अभ्यासू. वडील आयएएस अधिकारी. अशावेळेला मुलीने दहावी-बारावीला मेरीटचे मार्क्स मिळवून डॉक्टर होणं हेच लॉजिकल होतं. मनीषांच्या बाबत तसं झालंही. पण त्या मेडिकलला ॲडमिशन घेतल्यावर वडिलांबरोबर एकदा मसुरीला गेल्या. तिथे देशभरातले प्रशासकीय सेवेतील (वेगवेगळ्या) लोक आलेले होते. आरोग्य, शिक्षण, कायदा, इरिगेशन वगैरे क्षेत्रातलं आपापलं अनुभव कथन असा त्या सेमिनारचा विषय होता. ते अनुभव ऐकताना मनीषा पाटणकरांचं आयुष्य बदलून गेलं. त्यांनी नागपुरला आल्यावर त्यांची मेडिकलची ॲडमिशन रद्द केली आणि लॉला ॲडमिशन घेतली. जे 'त्या' प्रकारच्या वातावरणात वाढलेल्या मुलीसाठी क्रांतिकारक होतं. युपीएससी परीक्षेला बसण्याचा निर्णय त्यांनी मसुरीलाच घेतला होता. त्यासाठी त्यांनी हा मोट्टा बदल स्वीकारला. युपीएससीला त्यांचे विषय होते लॉ आणि पॉलिटिकल सायन्स. पहिल्या प्रयत्नात त्यांना ॲडमिनिस्ट्रेटिव सर्विस मिळाली नाही. तेव्हा त्यांना मिळाली ती इन्कम टॅक्स सर्विस. दुसऱ्या प्रयत्नात परीक्षेच्या तोंडावर त्यांना भयंकर टॉयफॉइड झाला. हातात पेन धरण्ही मुश्किल झालं. तिसऱ्या प्रयत्नासाठीचा फॉर्म जो आधीच करावा लागतो तो त्यांनी भरलेलाच नव्हता. म्हणजे 'डू ऑर डाय' प्रसंग. मनीषाच्या मते त्यावेळी त्यांनी आयुष्यातली सगळी जिद एकवटून परीक्षा दिली. अर्थात त्या आयएएस पास झाल्या त्या वॅचला त्या महाराष्ट्रात पहिल्या आल्या! मनीषांची कौटुंबिक पार्श्वभूमी ही काही बंडखोरीची नाही. उलट चौकटबद्ध आहे. त्यांचा नवरा (आणि मित्रही) मिलिंदला त्या खण्या अर्थात मसुरीत भेटल्या.

त्या अगोदरही युपीएससीच्या परीक्षेला बसतानाच्या प्रशिक्षण काळात ते दोघेही एकमेकांना ओळखत होते. पण मसुरीला मनीषा प्रचंड होमी सिकनेसच्या अवस्थेत गेल्या. इथे त्यांच्या कौटुंबिक पार्श्वभूमीने त्यांच्या जिदी स्वभावावर मात केली. मिलिंदचं आणि त्यांचं प्रेम जमलं ते इथेच. मी स्वतः मिलिंदला फार ओळखत नाही. आम्ही कधीच एकमेकांना भेटलेले नाही. आश्चर्यकारक म्हणजे २००७ च्या दिवाळीच्या अगोदर मी एके दिवशी शुटिंग आटोपून रिक्षाने घरी परत होतो. इतक्यात माझ्या मोबाइलवर मिलिंदचा फोन आला. अक्षरचा दिवाळी अंक त्याच दिवशी बाजारात आला होता. तो मी सुळ्डा पहिला नव्हता. मिलिंदने त्या अंकातला माझा माझ्या आईवरचा 'मी, आई आणि मृत्यु' हा लेख खूपच आवडल्याचं सांगून फोन ठेवला. तो त्याचा फोन फारच महत्वाचा होता. कारण एखादं लेखन बाजारात आल्यावर येणारा पहिला सुज्ज वाचकाचा फोन हा किती महत्वाचा असतो ते फक्त हाडाचा लेखकच सांगून शकेल! मिलिंदच्या आणि माझ्या अमृत मैत्रीची सुरुवात ही अशी झाली. मनीषांच्या आणि माझ्या ओळखीनंतर जवळ-जवळ तीनचार वर्षांनी. मनीषांना मी त्या सांगलीच्या कलेक्टर असल्यापासून ओळखतो. महाराष्ट्रातल्या प्रत्येक प्रदेशावर बारीक नजर ठेवून असल्यामुळे सांगलीच्या दुष्काळात त्या कोणते नवीन प्रयोग करत आहेत त्याची मला चांगलीच जाणीव होती.

माझी बायको सुप्रिया आणि मिलिंद एकमेकांना (कदाचित) फक्त नावाने ओळखत असतील. माझी मुलगी प्रियंका आणि मनीषा-मिलिंदचा मुलगा मन्मत एकमेकांना अजिबातच ओळखत नाहीत. तरीही एका अमृत स्वरूपात आमची कुटुंबंच एकमेकांची मित्र आहेत. आम्ही किंवेकदा कौटुंबिक सहलीचे बेत आखतो. पण मिलिंदसारख्या पाय जमिनीवर असणाऱ्या आणि अतिशय स्थिर आणि वास्तववादी प्रशासकाचं नेतृत्व आमच्या कल्पकतेला न लाभल्याने ते बेत तडीला जात नाहीत!

एखादी समस्या असेल, एखादा महत्वाचा प्रश्न असेल किंवा अजिबातच महत्वाचं नसेलेलं पण सांगावसंच असं मला वाटलं तर मी मनीषांना मध्यरात्रीसुळ्डा फोन केलेला आहे. मंत्राल्यातल्या त्यांच्या कामाच्या रगाड्यात जाऊन भेटून बोललेलो आहे. माझे मित्र-मैत्रिणी फार थोडे आहेत. माझ्या व्यवसायाची गरज म्हणूनही मला मित्र-मैत्रिणी फार पारखून करावे लगतात. मनीषाच्या बाबतीत कही वेगळं असेल असं नाही. पण एक फोन केल्यावर पल्किंदे एक खंबीर मैत्री उभी आहे असा विश्वास वाटवा अशी ही मैत्री आहे. (मनीषासुळ्डा हे मान्य करेल बहुधा!)

मला सख्खे मित्र अगदी फार थोडे आहेत. (व्यवसायात आपण अनेकांना मित्र म्हणतो. ते आपल्याला मित्र म्हणून मिरवतात ते वेगळं...) मैत्रिणी तर अगदीच कमी. त्यांनाही मी मित्र मानतो. याचं कारण मित्र हा

प्रशासकीय सेवेत मनीषासारख्या माणसांची फार गरज आहे.
प्रोऑफिटव्ह होऊन काम करण्याची मनीषाची वृत्ती मला आश्चर्यकारक वाटते. अर्थात असे अधिकारी किंवा अशी माणसं प्रशासनात नाहीतच असं नाही. (असं म्हणून मी मनीषांचा द्वेष करणारी माणसं का वाढवू ?) पण दिवसेंदिवस या प्रकारच्या पॅशनचा मला अभाव दिसतो. मनीषा आपल्या चैतन्यमयी भावनिक उर्जेने आपल्या सर्व सहकाऱ्यांना प्रेरीत करतात. पाहता-पाहता त्या ज्या विभागात काम करतात त्याचं स्वरूपच बदलून जातं.

मंत्राल्यातून महासंचालक पदावरून जेव्हा मनीषांची मुंबई महापालिकेत सहआयुक्त म्हणून बदली झाल्याची बातमी आली तेव्हा वाटलं हुश्वा! सुटलो बुवा. आता मंत्राल्यात फार वेळ जाण्याची गरजच उरली नाही. माहिती आणि जनसंपर्क संचलनाल्यातून फोन येण बंद झालं. मनीषांच्या धाकामुळे रेडिओ आणि टीव्हीवर दर्जा राखून वर सारी सरकारी कसरत करणं टळलं. मी मनातल्या मनात खूप उडऱ्या मारल्या. मनीषांचा उत्साह प्रचंड संसर्जन्य आहे. ती आता महापालिकेत आहे. उद्या तुम्हाला आयुक्त जयराज फाटक गंभीरपणे मुख्यमंत्र्यांची मुलाखत घेताना दिसले तर आश्चर्य वाटव्यला नको! मग म्हणूनका मी सांगितलं नव्हतं म्हणून! मी क्वचितच कुणाला ओळखण्यात चूक करतो.

raju.parulekar@gmail.com